

ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਚਾਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ

ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਕੌਮੀ ਪ੍ਰਧਾਨ

ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ (ਰਜਿ:)

ਪਟਿਆਲਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ 11 ਨਵੰਬਰ 1675 ਈ: ਨੂੰ ਗੁਰੂਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਉਸ ਵਕਤ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ। ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਰਾਹੀਂ ਮੁਸਲਿਮ ਧਰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਪ੍ਰਸਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਮ ਕਰਤਵ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਗੈਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਜਿਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਜੋ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸਨੇ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੇ 1658 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਨਿਰੋਲ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਨਾਚ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਨਾ ਵਕੀਲ ਨਾ ਦਲੀਲ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲੈਣ ਲਈ ਦਾਹੜੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਖਤ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਮੰਦਿਰਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਨ 1669 ਈ: ਵਿੱਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ਵ ਮੰਦਿਰ ਨੂੰ ਢਹਿ ਢੇਰ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਬਨਾਰਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਅਤੇ ਗੋਪੀਨਾਥ ਮੰਦਿਰ ਢਾਹ ਕੇ ਮਸੀਤਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੰਦਿਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥ ਤਹਿਸ ਨਹਿਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾਤ ਵੰਡ, ਵਰਣ ਵੰਡ, ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਵੇਦ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਕਾ ਢਾਲ ਕੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਜੁਬਾਨ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਧੰਨ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਅਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਧਾਰਿਤ ਇੱਕ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਮਾਨਵ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਸੰਗਤ ਪੰਗਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਧਰਮ ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਮ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਉਸਾਰੇ ਗਏ।

ਪਰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਧੜਾਧੜ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਜੁਲਮ ਜਬਰ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਰਸਯੋਗ ਬਣੇ ਹੋਏ

ਸਨ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਜੰਝੂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿਲ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣਾ ਦੀਨ ਗਵਾ ਕੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਸੜ ਨੀਤੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਬਰ ਜੁਲਮ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਬਾਲ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਕਾਰਨ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਰਵਉੱਚ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਜਬਰ ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਜਬਰ ਜੁਲਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਸਨ। ਅਖੀਰ ਇਸ ਦੁਖਦਾਈ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਫਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪੰਡਿਤ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਦੇ ਪੜਪੋਤਾ ਪੰਡਿਤ ਕਿਰਪਾ ਰਾਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ 25 ਮਈ 1675 ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਫਰਿਆਦੀ ਹੋਇਆ। ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਫਰਿਆਦ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਜੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਸਤਾਇਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਛਲਕਦੇ ਹੰਝੂ ਮੈਥੋਂ ਸਹਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਦੱਸੋ, ਕਿ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੁਖੀਆਂ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਹੋ ਸਕੇ। ਧੰਨ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਬੜੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਬੋਲੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੂਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨਿਤਾਣੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਿਰਿਓਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਚਾਰੇ ਨਿਤਾਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਇਸ ਮਹਾਨ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਬਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਤਪੱਸਵੀ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਤੋਰਨਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਓ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਲਓਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪੇ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਖੁਫੀਆ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖਤ ਦੇ ਬੈਠੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਉਸ ਵਕਤ ਹਸਨ ਅਬਦਾਲ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਤੁਰੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਕਰਹਾਲੀ ਸਾਹਿਬ, ਸਮਾਣਾ, ਗੜੀ ਸਾਹਿਬ, ਧਮਤਾਨ ਸਾਹਿਬ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਨਵੰਬਰ 1675 ਵਿੱਚ ਆਗਰਾ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਕੋਤਵਾਲੀ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਸਨ,

ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਦਾ ਜਨਮ 02 ਸਤੰਬਰ 1661 ਈ: ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਗੱਗੋਮਾਹਰ (ਰਮਦਾਸ) ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਸਦਾ ਨੰਦ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਪਰੇਮੋ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਭਾਈ ਕਲਿਆਨ ਜੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਵਸਾਏ ਨਗਰ ਰਮਦਾਸ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸੁਖ ਭਾਨ ਅਤੇ ਜਸਭਾਨ ਹੋਏ। ਜਸਭਾਨ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਆਗਿਆ ਅਤੇ ਸਦਾ ਨੰਦ ਹੋਏ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਦਾ ਨੰਦ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਦਾ ਨੰਦ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਨਰਾਇਣ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਲਾਜਵੰਤੀ ਨਾਲ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪਰੇਮੋ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਐਸੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪਲੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸ: ਸੁਜਾਨ ਦੀ ਲੜਕੀ ਬੀਬੀ ਰਾਜ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਜੋ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ 1699 ਈ: ਨੂੰ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਣਾ ਕਰਨ ਵਕਤ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵੱਲੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ ਤਾਂ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਉਣ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੌਤ ਕਬੂਲ ਕਰਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਹਿਲਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿੱਖਾਂ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾ ਡੋਲੇ। ਨਾਲੇ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਅਤੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਚੱਲਕੇ ਦਿੱਲੀ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦੇ। ਆਖਿਰ 11 ਨਵੰਬਰ 1675 ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਸੀਸ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿੱਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤਹਿਤ ਜੱਲਾਦ ਜਲਾਲੂਦੀਨ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਧੜ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਦੋਹਿਰਾ

ਠੀਕਰ ਫੋਰਿ ਦਿਲੀਸਿ ਸਿਰਿ ਪ੍ਰਭ ਪੁਰ ਕੀਯਾ ਪਯਾਨ।

ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਆਨ।

ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਚਲਤ ਭਯੋ ਜਗਤ ਕੋ ਸੋਕ।

ਹੈ ਹੈ ਹੈ ਸਭ ਜਗ ਭਯੋ ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਸੁਰ ਲੋਕ।

ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਧੜ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂਦੁਆਰਾ ਸੀਸਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਬਿਤ ਹੈ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕਰਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਇਤਨੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਡਰਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਾ ਬਣੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੱਲਾਦ, ਜਲਾਲੂਦੀਨ ਇਤਨਾ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਉਥੇ ਹੀ ਸੁੱਟ ਕੇ ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ ਵੱਲ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਅਜਿਹੀ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਝੂਲੀ ਕਿ ਸਭ ਅਹਿਲਕਾਰ ਅਤੇ ਰਖਵਾਲੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਬਚਾਓ ਲਈ ਭੱਜ ਉੱਠੇ। ਇਸ ਹਨੇਰੀ ਦਾ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਭੱਜੇ ਰਖਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਭਾਈ

ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਸੀਸ ਚੁੱਕਣ ਵਕਤ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨਾਲ ਭਾਈ ਉਦਾ ਬੇਟਾ ਬਾਘਾ, ਭਾਈ ਆਗਿਆ ਸਪੁੱਤਰ ਜਸਭਾਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਾਨੂੰ ਸਪੁੱਤਰ ਬਾਘਾ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਦਿਲਵਾਲੀ ਮੁਹੱਲਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਏ ਜਿਥੋਂ ਰਾਤ ਵਕਤ ਅੰਧੇਰੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਚੁੱਕਕੇ ਘੋੜਿਆਂ ਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧੜ ਭਾਈ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਵਨਜਾਰਾ ਸਪੁੱਤਰ ਗੋਧੂ ਵਾਸੀ ਪਿੰਡ ਰਾਇਸੀਨਾ ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਗੁਰੂਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਰਕਾਬਗੰਜ ਹੈ, ਨੇ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਭਾਈ ਧੁੰਮਾਂ ਸਪੁੱਤਰ ਕਾਹਨਾ, ਭਾਈ ਨਗਾਹੀਆਂ, ਹੇਮਾ ਅਤੇ ਹਾੜੀ ਸਪੁੱਤਰ ਲੱਖੀ ਦਾਸ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੱਡੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਰਾਇਸੀਨਾ ਲਿਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਧੜੂ ਰੱਖਕੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਧੜ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਵਨਜਾਰਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਸੀ। ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੀਤੋ ਭਾਈ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਧਰ ਪਾਈ ਜੈਤਾ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਦਿਨ ਚੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 40 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਸਫਰ ਤਹਿ ਕਰਕੇ ਪੁਰਾਣਾ ਬਾਗਪਤ (ਯੂ.ਪੀ.) ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ੇਖ ਵਾਹੂਦੀਨ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਫਕੀਰ ਵਾਹੂਦੀਨ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੋ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਲ ਪਾਣੀ ਛਕਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਭਾਈ ਕਿਸ਼ਨ ਪਾਲ ਦੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਛੱਕ ਕੇ ਕੁਝ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ। ਪੁਰਾਣੇ ਬਾਗਪਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਕਤ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ 20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਪੁਰਾਣਾ ਬਾਗਪਤ ਤੋਂ ਚੱਲਕੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਦੁਪਹਿਰ ਵਕਤ ਪਿੰਡ ਗੜੀ ਨੇੜੇ ਸੋਨੀਪਤ ਪਹੁੰਚੇ, ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀਸ ਭਾਈ ਖੁਸ਼ਹਾਲਾ ਦੇ ਘਰ ਰੱਖਕੇ ਜਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਘਰ-ਘਰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਮ ਉਮਰ ਭਾਈ ਖੁਸ਼ਹਾਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਸੀਸ ਵੱਢਕੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀਸ ਸਮਝ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਵਾਪਸ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਸਮੇਤ ਸਾਥੀਆਂ ਉਥੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਪਏ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀਸ ਲੁਕਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਿੰਡ 100 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਦੁਬਾਰਾ ਵਸਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੁਣ ਬੜੁਖਾਲਸਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਜੀ.ਟੀ. ਰੋਡ ਪਰ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਦਾ ਬੁੱਤ ਲਾਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਰੀਬ 2 ਏਕੜ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ 2 ਸੇਵਾਦਾਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਾਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੋ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਬਾਨੀ ਉੱਘੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਡਾ: ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਉਬਰਾਏ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹਰਿਆਣਾ ਪਾਸੋਂ ਪੱਤਰ

ਨੰਬਰ ਪੀ.ਐਸ.ਸੀ.ਐਮ.-2013/1068 ਮਿਤੀ 12-11-2013 ਰਾਹੀਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਥਾਨ ਪਰ ਮਿਤੀ 22 ਨਵੰਬਰ 2013 ਤੋਂ 24 ਨਵੰਬਰ 2013 ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਾਰਗ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਇਸ ਸਥਾਨ ਪਰ ਰੋਕਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਲੰਗਰ-ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਿੰਡ ਗੜੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲਾ (ਬੜ੍ਹਖਾਲਸਾ) ਦੇ ਮੋਹਤਬਰ ਸ਼ਖਸਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਖੁਸ਼ਹਾਲਾ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜਾਂ ਦਾ ਸਿਰੋਪਾਓ ਪਾ ਕੇ ਟਰੱਸਟ ਵੱਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸੋਨੀਪਤ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ

ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਵਿੱਚ 85 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਸਫਰ ਤਹਿ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਰਾਤ ਤੱਕ ਤ੍ਰਾਵੜੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਤ੍ਰਾਵੜੀ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਗਰ ਹੈ ਜੋ ਕਰਨਾਲ ਤੋਂ 12 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਅੰਬਾਲਾ ਰੋਡ ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਬਾਹਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਗਰ ਚੌਹਾਨ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਚੌਹਾਨ ਦੀ ਮੁਹੰਮਦ ਗੌਰੀ ਨਾਲ ਦੋ ਵਾਰੀ ਟੱਕਰ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕਿਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਇੱਕ ਤਲਾਬ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਕਤ ਇਸ ਤਲਾਬ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਧੋਬੀਆਂ ਦੇ ਘਾਟ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਨ ਜੋ ਮੁਗਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨਗਰ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਕੇ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਂਦੇ ਸਨ ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਰਾਮ ਵੀ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਰਾਮ ਦੇ ਘਰ ਤ੍ਰਾਵੜੀ ਕੱਟੀ। ਜਿਸ ਸਥਾਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀਸ ਅਸਥਾਨ ਨੌਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤ੍ਰਾਵੜੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। 1710 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਨਗਰ ਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਥਾਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਕਾਫੀ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਵੀ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ 1965-1966 ਈ: ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਖੁਦਾਈ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਫੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਤੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਵਸਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ।

ਮਹਾਨਕੋਸ਼ ਪੰਨਾ 434 ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 1930 ਤੱਕ ਇੱਥੇ ਕੇਵਲ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਰਹੰਦੀ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਇਮਾਰਤ ਪੰਜ ਮੰਜ਼ਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਮਾਰਤ 1970 ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਾਰਸੇਵਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਣਵਾਈ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਲੋਕ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਹਰ ਸਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਰਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਹੁ ਫੁੱਟਦੇ ਹੀ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ

ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜਗਾਧਰੀ ਗੇਟ ਅੰਬਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਪੁਰਾਣੇ ਵਕਤਾਂ ਵਿੱਚ ਟਾਂਗਰੀ ਨਦੀ ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਵੱਗਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ ਟਾਂਗਰੀ ਨਦੀ ਅੰਬਾਲਾ ਛਾਉਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਵਗਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜਗਾਧਰੀ ਗੇਟ ਵੱਲੋਂ ਅੰਬਾਲਾ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਜੋੜੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਟਾਂਗਰੀ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕੀਤੀ, ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਰ ਇੱਕ ਜੰਡ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਥੱਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਰੱਖ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਾਤ ਠਿਕਾਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਧੂਮੀਆਂ (ਗੁੱਜਰ) ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਘਰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੈਂਥ ਮਾਜਰੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਘਰ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਜੁਲਾਹੇ, ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਅਤੇ ਸੈਣੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਪੀਰ ਤਵੈਂਕਲ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤਕੀਆ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ। ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੰਡ ਥਲਿਉਂ ਸੀਸ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਸ ਮੁਹੱਲਾ ਕੈਂਥ ਮਾਜਰੀ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਾ ਜਿੱਥੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਦੇਵਾ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰਿਆ ਅਤੇ ਰਾਤ ਭਰ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਦੇਵਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਪੂਛਬੱਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸਗੰਜ ਮੁਹੱਲਾ ਕੈਂਥ ਮਾਜਰੀ ਅੰਬਾਲਾ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਹਜ਼ਰਤ ਤਵੈਂਕਲ ਸ਼ਾਹ ਨਕਸਬੰਦੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਜੰਡ ਥੱਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਉੱਥੇ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ 14 ਦਿਨ ਠਹਿਰੇ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਥੜ੍ਹਾ ਵੀ ਇੱਥੇ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ 14 ਦਿਨ ਇੱਥੇ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਪਿਆ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ

ਅੰਬਾਲਾ ਤੋਂ ਚੱਲਕੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੜਾ ਪਿੰਡ ਨਾਭਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰ ਦਰਗਾਹੀ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਸੀ। ਪੀਰ ਦਰਗਾਹੀ ਸ਼ਾਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ, ਜੋ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਉਸ ਵਕਤ 240 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਪੀਰ ਦਰਗਾਹੀ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਉੱਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਪੀਰ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਬਿਰਧ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਮਰ 240 ਸਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਕਤ ਗੁਰਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਿੱਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਦੇਣ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਬਦਲੇ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਰੰਘਰੇਟਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੇਟਾ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਤੋਂ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਬਣਿਆ। ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੀਰ ਦਰਗਾਹੀ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੀਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੰਗਾਣੀ ਦੀ ਜੰਗ ਜਿੱਤਕੇ ਵਾਪਸੀ ਨਾਢਾ

ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਢਕੋਲੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਬੋਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਪੀਰ ਦਰਗਾਹੀ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਘੋੜੇ ਬੰਨ ਕੇ ਜੁੱਤੀ ਲਾਹ ਕੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਪੈਦਲ ਜਾ ਕੇ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 40 ਦਿਨ ਸਿਮਰਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸੱਚਖੰਡ ਨਿਵਾਸ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਥੇ ਹੀ ਠਹਿਰੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਪੂਜਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਨਾਭਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ, ਪਟਿਆਲਾ-ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰੋਡ ਪਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਸੁਭਾਏਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਚਾਲੇ ਪਾਏ ਸੀ, ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਜਾ, ਤੂੰ ਜੁਲਮ ਬਹੁਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਖਾਲਸਾ ਲਵੇਗਾ।

ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ: ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਬਨੂੰੜ-ਅੰਬਾਲਾ ਤੋਂ ਰੋਪੜ ਕੱਚੀ ਸੜਕ ਉਪਰ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਇਥੋਂ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਪੀਰ ਦਰਗਾਹੀ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਤੋਂ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਥਾਹ ਸੰਤੋਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਸਦਕਾ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਸੀਸ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਖਬਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਸਮੇਤ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨਮ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਸੀਸ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰੰਘਰੇਟਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀਸ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਥੇ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਿਬਾਣਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਸਥਾਪਿਤ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਨੂੰ ਸਜੇ ਬਿਬਾਣ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਾਇਆ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਵੀ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ (ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ) ਸੀਸ ਪੁੱਜਣ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਥਾਹ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੀਸ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੀਸ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੀਸ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ 16 ਨਵੰਬਰ 1675 ਈ: ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਸੰਦਰ ਗੁਰੂਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੀਸਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਸਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਇੱਕ ਥੜਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ

ਗੁਰੂਦੁਆਰਾ ਸੀਸਗੰਜ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਖਲੋ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਜਨ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਧੀਰਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਜ਼ਾਲਮ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਵਨਜਾਰਾ ਦਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਉਣਾ

ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਵਨਜਾਰਾ ਬੇਟਾ ਗੋਪੂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਗਾਹੀਆਂ, ਹੇਮਾ, ਗਤੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸੁਣਾਇਆ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ। ਅਸਥੀਆਂ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਵੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈਆਂ। ਅਸਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ (ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ) ਅਤੇ ਭਾਈ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਵਨਜਾਰਾ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਅਤੇ ਧੜ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਕਦੀ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਤਿਲਕ ਜੰਵੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾ ਕਾ।। ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ।।

ਸਾਧਨਿ ਹੇਤਿ ਇਤਿ ਜਿਨਿ ਕਰੀ।। ਸੀਸ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ।।

ਧਰਮ ਹੇਤਿ ਸਾਕਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ।। ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸਿਰਰੁ ਨ ਦੀਆ।।

ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕੀਏ ਕੁਕਾਜਾ।। ਪ੍ਰਭ ਲੋਗਨ ਕਹ ਆਵਤ ਲਾਜਾ।।14।।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ :-

1. ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਿਨ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਰਚਨਾ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 2009
2. ਡਾ . ਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ ਇੰਡੀਆ 1995
3. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) 'ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ', ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ, ਦਿੱਲੀ, 1975
4. ਸ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ, 'ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ', ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ
5. ਡਾ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀਵਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਰਚਨਾ
6. ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਜੀਵਨ, ਸੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 1997